

Національна
академія наук України

Інститут
української археології та джерелознавства
імені М. С. Грушевського

hrushevsky.nbuv.gov.ua

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ
MYKHAILO HRUSHEVSKY DIGITAL ARCHIVES

Видавництво "Світ"
<http://svit.gov.ua/>

Михайло ГРУШЕВСЬКИЙ

ТВОРИ у 50 томах

Видавнича рада:

Борис ПАТОН – голова
Любомир ВИНАР • Іван ДРАЧ • Аркадій ЖУКОВСЬКИЙ
Володимир ЛИТВИН • Олексій ОНИЩЕНКО • Сергій ПЛОХІЙ
Френк СИСИН • Ярослав ЯЦКІВ

Головна редакційна колегія:

Павло СОХАНЬ – головний редактор
Ігор ГИРИЧ – відповідальний секретар
Сергій БЛОКІНЬ • Геннадій БОРЯК • Віктор БРЕХУНЕНКО
Галина БУРЛАКА • Василь ДАНИЛЕНКО • Микола ЖУЛИНСЬКИЙ
Мирон КАПРАЛЬ • Олександр КУЧЕРУК • Олександр МАВРІН
Ігор МЕЛЬНИК • Надія МИРОНЕЦЬ • Юрій МИЦІК
Всеволод НАУЛКО • Світлана ПАНЬКОВА • Руслан ПИРІГ
Валерій СМОЛІЙ • Ольга ТОДІЙЧУК • Василь УЛЬЯНОВСЬКИЙ
Ярослав ФЕДОРУК • Андрій ФЕЛОНЮК • Варвара ШУЛЬГА

Михайло ГРУШЕВСЬКИЙ

Том 16

Серія
РЕЦЕНЗІЇ ТА ОГЛЯДИ

(1905—1913)

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ
MYKHAILO HRUSHEVSKY DIGITAL ARCHIVES

ЛЬВІВ
ВИДАВНИЦТВО
“СВІТ”
2012

УДК 94(477)
ББК 63.3(4 УКР)
Г 91

*Випущено на замовлення
Державного комітету телебачення і радіомовлення України
за програмою «Українська книга» 2012 року*

*Затверджено Вченою радою
Інституту української археографії та джерелознавства
імені М. С. Грушевського НАН України*

Упорядкування, передмова, коментарі —
Мирон КАПРАЛЬ, Андрій ФЕЛОНЮК

Видавництво "Світ"
<http://svit.gov.ua/>

ISBN 978-966-603-223-5
ISBN 978-966-603-744-5 (т. 16)

© Інститут української археографії та джерелознавства
імені М. С. Грушевського НАН України, 2012
© Капраль М., Фелонюк А., передмова, 2012
© Капраль М., Фелонюк А., коментарі, 2012
© Видавництво "Світ", дизайн та художнє
оформлення, 2012

**А.И.СОБОЛЕВСКИЙ. ДРЕВНЯЯ ПЕРЕДЕЛКА
НАЧАЛЬНОЙ ЛЕТОПИСИ
(ЖМНП, 1905, III с. 100–105)**

Автор, не полемізуючи виразно, виступає против погляду, ніби в 2-й редакції 1 Новгородської літописі ми маємо старшу редакцію “Повісті временних літ”, і бачить в ній сліди користання з київської переробки літописі з початку XIII [в.], котру він називає “Літописсю київських князів” і до котрої зачисляє й передмову, що читається на початку 2 редакції 1 Новгородської літописі]. На доказ він вказує тільки одно, властиво: що деякі фрази в Повісті пізнішої редакції стилізовані більш ясно й докладно, ніж в коротшій редакції (2 редакція 1 Новгородської літописі), всі ж екстравагантії її виводить з тої гіпотетичної “Літописі київських князів”. Розуміється, таке поставлення питання зовсім не розв’язує його. Не сумніваємося, що ця гіпотеза викличе відповідну відправу зі сторони репрезентантів противного погляду.

**ЗАМЕЧАТЕЛЬНАЯ ЭПОХА ДРЕВНЕРУССКОЙ ЖИЗНИ,
ОЧЕРК Д-РА ПОЛИТИЧЕСКОЙ ЭКОНОМИИ
В.В.СВЯТЛОВСКОГО
(Всемирный вестник, 1904, IV, с. 14–41)**

Ся стаття служить доповненням обговорених давніше (т. 62) статей автора* в попереднім річнику часописі: “Очерки по экономической истории древней Руси”, а обговорює торгівлю Києва в X–XII в., з додатком деяких заміток про внутрішню торгівлю. Визначається вона тими ж науковими, чи властиво — ненауковими прикметами. Автор оперує відомостями більш або менш випадково зачерпненими з чужих рук, без критики й розбору, і розведеними ріжними довільними, більше або менше зв’язаними з темою міркуваннями. Між його джерелами поважне місце займають Лелевель і Вельтман*, з дакійськими висновками осад середнього й верхнього Дніпра, й сам автор остільки злегка заглядає в свої підручники, що у нього стають “звісні тексти двох трактатів з Візантією Олега (907 р.) й Ігоря (945 р.)”, що зносили Києва з Регенсбургом ідуть північною дорогою, що Берладь у нього опиняється в Галичині, etc. І з свого економічного знання автор нічого не додає цікавого до тих нашвидко позбираних фактів: переважно наводить він чужі й старі, не всюди мудрі гадки, а й його власні не зраджують спеціаліста від суспільної економії.

...про Мономахову жінку Гіду, чи, властиво, її батька Гарольда... — йдеться про Гіту Усесекську (англ. Cytha of Wessex) — позашлюбну доньку англійського короля Гарольда II Годвінсона (бл. 1022 — 1066), останнього з англосаксонської династії, що загинув у битві при Гастінгсі. У 1074 р. вона вийшла заміж за Володимира Мономаха, а померла, найімовірніше, у 1098 р., бо наступного року Мономах одружився вдруге.

А.И.Соболевский. Древняя переделка Начальной летописи...

Публікується за виданням: ЗНТШ. — Львів, 1906. — Т. LXIX. — Кн. 1. — С. 189–190 (Бібліографія). Підпис: Г[рушевський] М.

Про Олексія Івановича Соболевського див. коментар на с. 164 цього видання.

Замечательная эпоха древнерусской жизни, очерк д-ра политической экономии В.В.Святловского...

Публікується за виданням: ЗНТШ. — Львів, 1906. — Т. LXXI. — Кн. 3. — С. 197–198 (Бібліографія). Підпис: Грушевський М.

Святловський Володимир Володимирович (1871–1927) — український та російський історик економіки. Викладач Петербурзького університету (з 1902 р.).

с. 41 *Стаття служить доповненням обговорених давніше (т. 62) статей автора... — див.: Грушевський М. Твори: У 50 т. — Львів, 2012. — Т. 15: Серія: Рецензії та огляди (1898–1904). — С. 214.*

Між його джерелами поважне місце займають Лелевель і Вельтман... — йдеться про вже застарілі на початок ХХ ст. праці: Lelewel J. Polska wieków średnich. — Poznań, 1846; Вельтман А.Ф. Начертание древней истории Бессарабии. — М., 1826.

Потомство Рюрика. Материалы для составления родословий...

Публікується за виданням: ЗНТШ. — Львів, 1906. — Т. LXXIII. — Кн. 5. — С. 192–193 (Бібліографія). Підпис: Грушевський М.

Власьев Геннадій Олександрович (1844–1912) — історик-генеалог, генерал-лейтенант Адміралтейства. Дійсний член Імператорського археологічного товариства, член-засновник, згодом почесний член Російського Генеалогічного товариства.

с. 42 *В передмові автор поясняє, що вихідною точкою для нього послужила “Российская родословная книга” П. Долгорукого... — йдеться про видання: Долгоруков П.В. Российская родословная книга. — СПб., 1854–1857. — Ч. 1–4.*

Необзнайомлення з новішою науковою літературою часто приводить автора до ріжних похибок (вказу для прикладу, що він вповні приймає хронологію Іпатського кодексу Галицько-волинської літописі... — М.Грушевський опублікував на цю тему окрему статтю: Грушевський М. Хронологія подій Галицько-волинської літописі // ЗНТШ. — Львів, 1901. — Т. 41. — С. 1–72 (передрук у: Його ж. Твори: У 50 т. — Львів, 2005. — Т. 7. — С. 327–387).

Проф. М.Н.Ясинский. “Село” и “вервь” Русской правды...

Публікується за виданням: ЗНТШ. — Львів, 1907. — Т. LXXVI. — Кн. 2. — С. 191–192 (Бібліографія). Автограф зберігається у: ЦДІАУЛ. — Ф. 401, спр. 46, арк. 187–188. Підпис: Грушевський М.

Ясинський Михайло Микитович (1862–1935) — український історик, правознавець. Професор Київського університету на кафедрі історії російського права (з 1901 р.), на еміграції — професор університету у Люблянці (Югославія).

с. 43 *...як у попередній студії звертався до них для роз’яснення терміна “закуп” — йдеться про працю М.Ясинського: Закупы Русской Правды и памятников западнорусского права. — К., 1904.*

ЗМІСТ

с. текстів с. ком.

М.Капраль, А.Фелонюк. РЕЦЕНЗІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО У 1905–1913 рр. V

Розділ I. ПРАДАВНЯ ІСТОРІЯ СХІДНОЇ ЄВРОПИ: АРХЕОЛОГІЯ, МОВОЗНАВСТВО 1 162

Евг[ений] Иванов. Херсонес Таврический и его историческая судьба...	1	162
К.А.Иностранцев. О древнеиранских погребальных обычаях и постройках... . . .	2	163
Herman Hirt. Die Indogermanen, ihre Verbreitung, ihre Urheimat...	3	163
O.Schröder. Sprachvergleichung und Urgeschichte...	4	164
Eduard Meyer. Geschichte des Altertums...	6	165
Ernst von Stern. Die griechische Kolonisation am Nordgestade...	6	166
E.Täubler. Zur Geschichte der Alanen...	7	166
В.В.Латышев. Повтика. Изборник научных и критических статей...	7	166
J.Marquart. Untersuchungen zur Geschichte von Eran, II...	8	167
H.Hirt. Untersuchungen zur indogermanischen Altertumskunde...	8	167
А.А.Миллер. Раскопки в районе древнего Танаиса...	9	167
Э.Р. фон Штерн. К вопросу об эллинистической керамике...	10	168
Э.Р. фон Штерн. Краткий отчет о раскопках на о. Березани в 1908 г...	10	168

Розділ II. СХІДНА ЄВРОПА В СЕРЕДНЬОВІЧЧІ: АНТРОПОЛОГІЯ, АРХЕОЛОГІЯ, ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО, ЕТНОГРАФІЯ 12 168

Д.Иловайский. Вторая дополнительная полемика по вопросам варяго-русскому и болгаро-гуннскому...	12	168
Dr. R.F.Kaindl. Studien zu den ungarischen Geschichtsquellen, I—XVI...	12	169
Wł. Demetrykiewicz. Groby wykute w skałach Galicyi wschodniej...	14	169
Супрасльская рукопись, труд Сергея Северьянова, том I...	14	170
Симеона Метафраста и Логовета списание мира отъ бытія...	15	170
K.Rhamm. Ethnographische Beiträge zur germanisch-slawischen...	15	171
R.Meringer. Wörter und Sachen, I—V...	16	171
Фр.Ф.Вестберг. К анализу восточных источников о Восточной Европе...	16	171
В.Истрин. Греческий оригинал болгарского перевода хроники Георгия Амартола...	19	172
Максим Ковалевский. Социология, т. II...	20	172
Die Chasaren. Historische Studie von Hugo Freiherrn von Kutschera...	20	173
С.П.Шестаков. Очерки по истории Херсонеса в VI—X веках...	22	174
Ю.Д.Талько-Гринцевич. Опыт физической характеристики восточных славян...	23	174
L.Niederle. Slovanské starožitnosti, oddil kulturni...	24	175

Розділ III. КИЇВСЬКА РУСЬ: ІСТОРІЯ, КУЛЬТУРА, ДЖЕРЕЛА 26 175

П.В.Голубовский. Где находились существовавшие в домонгольский период города...	26	175
Tadeusz Wojciechowski. Szkice historyczne jedynastego wieku...	28	176
В память двадцатипятилетия С.-Петербургского археологического института (1878—1903)...	28	176
Лекции и исследования по древней истории русского права В.Сергеевича...	29	177
Русская правда в четырех редакциях...	30	178
Материалы для словаря древнерусского языка...	30	178
Курс русской истории проф. В.Ключевского, часть I...	31	178
Радзивиловская или Кенигсбергская летопись...	34	179
А.А.Шахматов. О так называемой Ростовской летописи...	37	180

Полное собрание русских летописей, изданное.....	38	181
Н.П.Павлов-Сильванский. Символизм в древнерусском праве... ..	38	181
Г.Тельберг. Несколько замечаний о междукняжеских сменах в древней Руси... ..	39	182
А.А.Шахматов. Толковая Палея и русская летопись.....	39	182
И.М.Ивакин. Князь Владимир Мономах и его поучение, часть первая... ..	40	182
А.И.Соболевский. Древняя переделка Начальной летописи... ..	41	183
Замечательная эпоха древнерусской жизни, очерк д-ра политической экономии В.В.Святловского... ..	41	183
Потомство Рюрика. Материалы для составления родословий... ..	42	183
Проф. М.Н.Ясинский. “Село” и “вервь” Русской правды.....	43	183
Borys Kolomanowicz, królewicz węgierski (1105—1158)...	44	184
Aleksander Brückner. Próbkі najnowszej krytyki historycznej... ..	44	184
В.Г.Ляскоронский. Русские походы в степи... ..	45	184
Болеслав-Юрий II, князь всей Малой Руси... ..	47	185
Д[окто]р В.Щурат. Українські джерела до історії філософії.....	50	185
Полное собрание русских летописей... ..	53	186
В.Щепкин. Резное деревянное тябло XIII века... ..	54	187
Материалы для словаря древнерусского языка по письменным источникам, труд И.И.Срезневского... ..	55	187
Полное собрание русских летописей, т. XVII.....	55	187
А.Шахматов. Разыскания о древнейших русских летописных сводах... ..	56	188
Б.А.Романов. Смердый конь и смерд.....	60	188
П.Голубовский. Интересный юридический случай конца XI века.....	60	188
Д.В.Айналов. Очерки и заметки по истории древнерусского искусства... ..	61	189
П.В.Голубовский. Историческая карта Черниговской губ[ернии] до 1300 г.	62	189
Ө.Браун. Шведская руническая надпись... ..	62	189
Н.П.Кондаков. Изображения русской княжеской семьи.....	63	190
Труды В.Г.Васильевского.....	64	190
Полное собрание летописей... т. XX.....	65	190
Повесть временных лет по Лаврентьевскому списку... ..	66	191
Полное собрание русских летописей... т. XIV.....	66	191
Ө.Корш. Владимировы боги... ..	67	191
С.А.Корф. Древлянский князь Мал.....	68	192
А.Шахматов. Корсунская легенда о крещении Владимира... ..	70	192
Станислав Рожнецкий. К истории Киева и Днепра в былевом эпосе... ..	73	193
Владимир Пархоменко. Древнерусская княгиня святая равноапостольная Ольга (вопрос о крещении ее).....	73	193
В.Ө.Миллер. К вопросу о возрасте и козачестве Ильи Муромца... ..	75	193
С.Сыромятников. Древлянский князь и варяжский вопрос.....	75	193
Б.М.Соколов. Непра река в русском эпосе... ..	76	194
Розділ IV. УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ ЛИТОВСЬКО-ПОЛЬСЬКОЇ ДОБИ		
(XIV—XVIII ст.)	77	194
Dr. Stanisław Kutrzeba. Starostowie, ich początki i rozwój do końca XIV w.	77	194
И.В.Якубовский. Земские привилеи Великого княжества Литовского... ..	78	194
Ludność wieśniacza ziemi halickiej w wieku XV... ..	78	195
Русско-еврейский архив... ..	79	195
И.И.Лаппо. Великое княжество Литовское.....	80	195
Despre snejii gomâni de J.Bogdan... ..	81	196
Литовская метрика, том первый... ..	82	196

П.А.Гильтебрандт. Старинные описи Литовской метрики... ..	83	196
М.В.Довнар-Запольский. Крестьянская реформа в Литовско-Русском государстве... ..	83	196
Sąd wyższy prawa niemieckiego na zamku sanockim.... ..	84	197
И.Малиновский. Рада Великого княжества Литовского.... ..	84	197
М.Довнар-Запольский. Очерки по организации западнорусского крестьянства в XVI веке... ..	85	197
Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym... ..	87	198
Pieniądz i przewrót cen w XVI i XVII wieku w Polsce... ..	89	199
Walka o Bałtyk, napisał Adam Szelągowski.... ..	91	200
[Болсуновский К.В.]. Автономные монеты Галицкой Руси... ..	92	200
Ф.М.Уманец. Князь Константин-Василий Острожский.... ..	92	201
Kazimierz Pułaski. Stare osady w ziemi Kamienieckiej.... ..	93	201
Powiat Mohylowski w gubernii Podolskiej... ..	94	201
O. Balzer. Historia ustroju Polski... ..	95	202
Sądownictwo królewskie w pierwszej połowie rządów Zygmunta Starego.... ..	96	202
Pisma polityczne z czasów pierwszego bezkrólewia... ..	97	202
Zur Geschichte der alten Handelsstrassen... ..	97	203
Antoni Prochaska. Urywki z dziejów XIV wieku.... ..	98	203
Antoni Prochaska. Unie Kalmarska i Jagiellońska... ..	99	203
Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej... ..	99	203
Fr. Giedroyc. "Causus notabilis"	101	204
Liv-, est- und kurländisches Urkundenbuch... ..	101	204
В.А.Розов. Значение грамот XIV и XV веков.... ..	102	204
Hansisches Urkundenbuch, herausgegeben vom Verein für hansische Geschichte... ..	104	205
Liv-, est- und kurländisches Urkundenbuch... ..	104	205
Corpus iuris polonici, sectionis primae privilegia, statuta.... ..	105	205
Архив Юго-Западной России.... ..	106	206
Monografia XX. Sanguszków oraz innych potomków... ..	109	206
D[octo]r Fryderyk Papée. Polska i Litwa na przełomie wieków średnich... ..	110	207
Zbory i senatorowie protestantscy w Dawnej Rzeczypospolitej... ..	112	208
С.А.Пташицкий. Иван Федоров. Издания Острожской Библии.... ..	113	208
Андрій Яковлев. Намістники, державці і старости.... ..	114	209
В.Г.Ляскоронский. К вопросу о битве кн. Витовта с татарами.... ..	114	209
Н.Петров. О новооткрытой киевской монете XIV века... ..	115	209
Я.И.Смирнов. Рисунки Киева 1651 года по копиям... ..	116	210
Tadeusz Korzon, Dzieje wojen i wojskowości w Polsce... ..	117	210
Adam Chmiel. Źródła do historii sztuki i cywilizacji w Polsce... ..	118	211
Scriptores rerum polonicarum, t. XXI... ..	118	211
Памятники сношений Московского государства с Польско-Литовским государством... ..	119	211
Материалы по истории русской картографии... ..	120	211
Розділ V. ІСТОРІЯ КОЗАЦТВА ТА ГЕТЬМАНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ	122	213
Е.Ткаченко-Петренко. Думы в изданиях и исследованиях.... ..	122	213
А.М.Лазаревский. Малороссийские посполитые крестьяне... ..	123	213
М. Халанский. Малорусская дума про Байду... ..	123	214
А.В.Стороженко. Новые подробности к биографии запорожского гетмана Яна Оршовского... ..	124	214
Я.П.Новицкий. Описание границ и городов бывшей Азовской губернии... ..	125	214

Norblin, napisał Zygmunt Batowski.....	125	214
В.Мякотин. Очерки социальной истории Малороссии....	127	215
Іван Джиджора. Економічна політика російського правительства супроти України....	128	215
Розділ VI. ІСТОРИКО-ЦЕРКОВНІ ДОСЛІДЖЕННЯ	130	216
Powstanie organizacji kościoła łacińskiego na Rusi.....	130	216
Курс церковного права проф. А.С.Павлова....	131	216
А.И.Яцимирский. Григорий Цамблак, очерк его жизни....	131	216
Wł. Abraham. Udział Polski w soborze Pizańskim 1409....	132	216
А.Д.Щербина. Литературная история русских сказаний о Флорентийской унии....	132	216
Г.И.Маркевич. Выборное начало в духовенстве....	133	217
Памятники древнерусского канонического права....	134	218
Святий Климент у Корсуні, причинок до історії....	135	218
А.И.Лотоцкий — На повороте....	136	218
П.Н.Жукович. Брестский собор 1591 года....	137	219
А.Стороженко. О существовавших в г. Киеве римско-католических храмах....	138	219
Проф. П.Н.Жукович. Первое вмешательство западнорусских казаков в сеймовую борьбу с церковной унией....	139	220
П.Н.Жукович. О неизданных сочинениях Иоасафата Кунцевича....	142	221
П.Н.Жукович. Протестация митрополита Юва Борецкого....	143	221
Русское Забужье (Холмщина и Подляшье)....	144	222
А.Л.Бертье-Делагард. К истории христианства в Крыму....	144	222
Картины церковной жизни Черниговской епархии....	145	222
М.Приселков. Митрополит Иларион, в схиме Никон....	146	222
М.Д.Приселков. Афон в начальной истории Киево-Печерского монастыря....	147	223
Розділ VII. МОСКОВІЯ І РОСІЯ В ІСТОРИЧНІЙ ПЕРСПЕКТИВІ	149	223
Древности русского права... В.Сергеевича....	149	223
История русского права, выпуск первый....	150	223
П.П.Мельгунов. Очерки по истории русской торговли....	150	224
А.А.Макаренко. Канун по сибирским селениям....	151	224
Н.Дашкевич. Смена вековых традиций....	151	224
Н.В.Султанов. Останки Якутского острога....	153	225
Розділ VIII. РІЗНЕ: РЕЦЕНЗІЇ ТА ОГЛЯДИ	154	225
В.Горленко. Отблески. Заметка по словесности и искусству....	154	225
Волынская губерния, географическо-исторический очерк....	154	225
Bibliografia historii polskiej....	155	226
Mitteilungen der k[aiserliche]-k[oniglichen] Zentral Kommission....	156	226
А.К.Сержпутовский. Очерки Белоруссии, I—IV....	157	227
Етнографічний збірник... т. XXII....	157	227
Етнографічний збірник... т. XXIV....	158	227
Wiadomości numizmatyczno-archeologiczne....	159	228
С.Рудницький, проф. Львівського університету....	159	228
Н.И.Петров. Очерки из истории украинской литературы....	161	228
КОМЕНТАРІ	162	
ПОКАЖЧИК	230	
ПОЯСНЕННЯ СЛІВ	245	